

УДК 811.161.2'367.52

**КВАНТИТАТИВНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОРЯДКУ СЛІВ
У СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ
(НА МАТЕРІАЛІ ОДНОСКЛАДНИХ РЕЧЕНЬ)**

Оксана ШУХОВА (Харків, Україна)

Стаття являє собою спробу дослідження особливостей українського словопорядку у текстах сучасних українських газет з точки зору кількісних виявів різних його типів. Наведено статистику односкладних речень з різним порядком слів, виділених із текстів методом суцільної вибірки. Особливу увагу зосереджено на змінах порядку слів у залежності від типу газетного тексту. Окремо розглянуто деякі особливості номінативних речень.

Ключові слова: *порядок слів, односкладні речення, номінативні речення, парцеляти, приєднувальні конструкції.*

The article attempts to investigate the peculiarities of Ukrainian word order in modern Ukrainian newspaper texts from the point of view of its quantitative expression. It provides the statistics of single-constituent clauses with different word order excerpted from the texts using the method of total sampling. Special attention is given to the changes in word order depending on the type of newspaper texts. Some particular features of nominal sentences are taken into consideration.

Key words: *word order, single-constituent clauses, nominal sentences, parcels, conjunctive constructions.*

Порядок слів здавна цікавить українських і світових мовознавців. При вивченні цього явища досягнуто значних успіхів, проте багато питань ще й досі лишаються поза увагою дослідників. Подана стаття є спробою встановлення особливостей кількісного вияву різних типів порядку слів в односкладних реченнях, вибраних із сучасних газетних текстів. Джерельною базою дослідження слугували газети «День», «Слово Просвіти», «Культура і життя», «Вечірній Київ», «Хрещатик», «Сільські новини», «Народна армія» (див. список джерел). Часові рамки досліджуваного матеріалу – 2013–2014 роки. Проаналізовано 944 односкладних речення різних типів та 43 парцельованих і

приєднувальних конструкції, дібраних із зазначених джерел. До останніх відносимо сурядні або підрядні частини складних речень, що інтонаційно оформлені як окремі речення та мають певну структурно-граматичну автономність [7, с. 110] [6, с. 12], [9, с. 69]. Таблиця 1 відображає загальну кількість речень різних типів та вищезазначених конструкцій, виділених із текстів методом суцільної вибірки.

Таблиця 1

Тип речень	Кількість речень	% від загальної кількості речень	Кількість парцелятів	% від загальної кількості парцелятів
Всього	944		43	
Означено-особові	93	9,9	4	9,3
Неозначено-особові	146	15,5	5	11,6
Узагальнено-особові	1	0,1	1	2,3
Безособові	113	12,0	23	53,5
Безособові на -но, -то	90	9,5	5	11,6
Інфінітивні	30	3,2	3	7
Номінативні	457	48,4	-	-
Пряма мова	14	1,5	2	4,7

У Таблиці 2 надано кількісну характеристику типів порядку слів в односкладних реченнях і парцельованих конструкціях. Для позначення членів речення були використані такі скорочення: Р – присудок, О – додаток, С – обставина.

Таблиця 2

Порядок слів	Кількість речень	% від заг. кільк. речень	Кількість парцелятів	% від заг. кільк. парц.	Порядок слів	Кількість речень	% від заг. кільк. реч.	Кільк. парцелятів	% від заг. кільк. парц.
P	13	1,4	-	-	СРОС	10	1,1	-	-
OP	27	2,9	8	18,6	СРОО	10	1,1	-	-
PO	63	6,7	3	7	ССРО	30	3,2	-	-
PC	16	1,7	-	-	СОРС	11	1,2	-	-
СРО	39	4,1	2	4,7	ОРСС	12	1,3	2	4,7
ОРС	34	3,6	5	11,6	СССРО	9	1	-	-
РОС	11	1,2	-	-	Інші	120	12,7	18	39,5
СОР	10	1,1	2	4,7	Номін.	457	48,4	-	-
РОО	21	2,2	-	-	Розп.	836	88,6	38	88,4
					Неокл.	813	86,1	38	88,4
					Окл.	23	2,4	-	-
ОРО	26	2,8	3	7	Пит.	31	3,3	1	-
СОРО	11	1,2	-	-	Спон.	63	6,7	2	4,7
					Неокл.	53	5,6	2	4,7
					Окл.	10	1,1	-	-

З наведених даних видно, що в кількісному відношенні перевагу мають речення з порядком слів РО – *Сформулюємо ці запитання* (2, с. 8) та СРО – *На їхні місця було призначено нових керівників* (7, с. 2). Щодо парцелятів та приєднувальних конструкцій, то структура більшості з них відповідає словопорядкові ОР – *І це можна зрозуміти* (2, с. 6) та ОРС – *А звання заслуженого художника України було присвоєно аж після 60-річного ювілею* (3, с. 5).

Предметом подальшого аналізу стали окремо взяті тексти газетних статей, заголовків та підзаголовків, гороскопів тощо. Таблиця 3 відображає найпоширеніший порядок слів у реченнях.

Таблиця 3

	Кількість	Найпоширеніший порядок слів	Приклад
Статті	291	РО 37,4%	<i>Не турбуватимемо давню історію (6, с. 2).</i>
Інтерв'ю	51	РО 15,7 %	<i>Щастило на чудових людей (3, с. 7).</i>
Гороскопи та кулінарні рецепти	50	РО 10%	<i>Не забувайте про відпочинок (5, с.12).</i>
Заголовки та підзаголовки	49	ОР 22,4 %	<i>200-річному ювілею Т.Г. Шевченка присвячується (3, с. 8).</i>
Відгуки та огляди	19	РО 15,8% СРО 15,8%	<i>Почнімо з найпростішого (2, с. 17). Після виборів президента оберемо нову ВР (2, с. 12).</i>
Новини	16	ССРО 18,8%	<i>Станом на середину травня на Slando було виставлено понад 80 тисяч оголошень про продаж квартир у Києві (7, с. 3).</i>
Реклама	10	РО 30 % ОРС 30 %	<i>Отримайте своє ПРАВО НА АВТО (5, с. 9). Інформацію надсилаємо безкоштовно (1, с. 17).</i>
Підписи під фото	9	ОРО 66,7 %	<i>Інформацію надано Синодальним відділом Української Православної Церкви (7, с. 4).</i>
Рубрики	5	Р 40% РО 40%	<i>Виявляється (5, с. 11). Виховуємо патріотів (4, с. 2).</i>
Вихідні дані газет	5	РС 40%	<i>Віддруковано у друкарні ТОВ «Книга» (5, с. 12).</i>

Таблиця 4 надає інформацію щодо порядку слів у парцелятах.

	Кількість	Найпоширеніший порядок слів	Приклад
Статті	30	ОР 20%	<i>Адже вияв шани й любові до українського Кобзаря – не перелічити</i> (2, с. 11).
Інтерв'ю	5	РО 40 %	<i>Та згадаймо Шевченкове «і чужого научайтесь, і свого не цурайтесь»</i> (2, с. 23).
Відгуки, огляди	4	ОРС 50%	<i>Однак усі дії активістів майдану подають в суто негативному забарвленні</i> (2, с. 19).

По декілька речень з різним порядком слів кожне знаходимо у текстах звернень, листів, афіш та анонсів.

Окремо слід зосередитися на номінативних реченнях, адже їх кількість дорівнює майже половині всього досліджуваного матеріалу. Аналізом встановлено, що більшу частину з них (69,6%) становлять ті, в складі яких є залежні члени. У таких реченнях порядок слів зазвичай виконує певну функцію. Зокрема, він часто допомагає відрізнити односкладне номінативне речення – *Вічна пам'ять* (2, с. 15) від двоскладного – *Пам'ять вічна* [1, с. 206-207], [8, с. 119], [15, с. 177]. Хоча постпозитивний прикметник не завжди буває присудком – *Київ діловий* (7, с. 2); *Справи московські* (2, с. 4) [13, с. 68]. У цілому, до односкладних речень відносимо більшість заголовків та підзаголовків статей – *Непересічні будні військових вогнеборців* (4, с. 3), назв рубрик – *Новини* (3, с.3), назв фільмів у анонсах – *Любов на два полюси* (1, с. 16) або вистав у афішах – *Балет-фєєрія Кармен-сюїта* (1, с. 8) тощо, хоча не всі українські мовознавці вважають їх реченнями. Так, П.С. Дудик [5, с. 261], А.П. Грищенко [3, с. 417], А.П. Загнітко [7, с. 226], К.Ф. Шульжук [15, с. 131] та інші розглядають подібні синтаксичні одиниці в контексті номінативних речень. Натомість Б.М. Кулик [8, с. 111], Д.І. Ганич [1, с. 156], О.Д. Пономарів

[11, с. 269], Юрій Шерех (Ю. В. Шевельов) [13, с. 91], [14, с. 97] заперечують їх належність до речень взагалі.

Не менші суперечки серед вчених викликає і називний теми, який А.П. Грищенко [3, с. 417], П.С. Дудик [5, с. 261- 262], А.П. Загнітко [7, с. 226], К.Ф. Шульжук [15, с. 131] та інші відносять до номінативних речень на відміну від Б.М. Кулика [8, с. 112], О.Д. Пономарева [12, с. 269], котрі не вважають подібні синтаксичні утворення реченнями. В процесі аналізу речень з називним теми було знайдено 15, 80% з них знайшлося у гороскопах – *Риби. Ваша успішність і внутрішня гармонія зараз прямо залежать від домашнього благополуччя* (5, с. 12). Усі вони віднесені до номінативних.

Певні труднощі викликають також речення, що найчастіше мають у своїй структурі іменник та обставину місця або часу, розташовану перед ним чи після нього – *У центрі сюжету «Ілюзії страху» бізнесмен на ім'я Короб* (3, с. 10); *Першого березня у професора Олександри Сербенської 85-літній ювілей* (2, с. 14); *Згорьовані батьки на могилі сина* (6, с. 3); *Початок вистави о 19.00* (1, с. 8). Д.І. Ганич [1, с. 75], А.П. Грищенко [2, с. 410], П.С. Дудик [4, с. 280], О.Д. Пономарів [12, с. 272] трактують їх як двоскладні еліптичні неповні із пропущеним дієсловом-присудком на відміну від О.Н. Синявського [10, с. 230], І.І. Слинька [11, с. 250-253], Ю. Шереха (Шевельова) [14, с. 96], які зараховують такі речення до номінативних односкладних. В ході дослідження подібних речень було виділено 108. Певною мірою схожими на них за своєю структурою є речення, що є переважно заголовками та підзаголовками і мають залежний від іменника член наприкінці – *Економіка в заручниках* (2, с. 5); *Київ у цифрах* (1, с. 1); *Вишня у власному соку* (5, с. 12); *«Блондинка в законі»* (1, с. 11); *«Ганна на шиї»* (1, с. 14), адже їх природа також не є дослідженою до кінця. Враховуючи можливість трактувати залежний член в таких реченнях як неузгоджене означення, під час аналізу їх віднесено до номінативних односкладних, хоча деякі подібні можна розглядати й як неповні двоскладні з нульовою зв'язкою – *Україна в огні* (2, с. 15) [7, с. 166].

Невеликий відсоток проаналізованого матеріалу складають речення з прямою мовою. Серед них 50% становлять ті, що мають слова автора після прямої мови і дієслово у препозиції до залежного члена – *«Торік «Газпром» попросив ЄС дозволити збільшити обсяг подавання газу через газопровід «Опал»...», - ідеться в статті (1, с. 6).* У реченнях зі словами автора на початку у рівному відношенні спостерігаємо різні приклади розташування дієслова-присудка стосовно до залежних членів: *Недаремно в одному з газетних звітів про «поезо-концерт» було зазначено: «Маяковський дуже переконливо й дохідливо...».* (1, с. 20-21); *Мотивацію цього вчинку можна прочитати на сторінці Наталії Фібриг у Facebook: «Як українські журналісти, котрі живуть і працюють у Німеччині...»* (2, с. 21).

Таким чином, у результаті проведеного дослідження було встановлено, що в текстах сучасних українських газет серед односкладних речень переважають ті, порядок слів яких відповідає структурі РО. Це простежується у текстах статей, інтерв'ю, гороскопів та кулінарних рецептів, відгуків та оглядів, реклами тощо. Що ж до номінативних речень, то з точки зору порядку слів інтерес становлять лише ті, що мають у своєму складі залежні від іменника члени. Перспективу подальшого вивчення проблеми вбачаємо у дослідженні особливостей порядку слів у текстах інших функціональних стилів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Ганич Д.І., Олійник І.С. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К.: Вища школа, 1985. – 360 с.
2. Грищенко А.П. Неповне речення / А.П. Грищенко // Українська мова. Енциклопедія / За ред. В.М. Русанівського та ін. – К.: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2004. – С. 409-410
3. Грищенко А.П. Номінативне речення / А.П. Грищенко // Українська мова. Енциклопедія / За ред. В.М. Русанівського та ін. – К.: Українська енциклопедія імені М.П. Бажана, 2004. – С. 416–417.

4. Дудик П.С. Неповні речення / П.С. Дудик // Сучасна українська літературна мова в 5-ти кн. / За заг. ред. акад. І.К. Білодіда. Кн.3. Синтаксис. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 262–309.
5. Дудик П.С. Односкладні речення / П.С. Дудик // Сучасна українська літературна мова в 5-ти кн. / За заг. ред. акад. І.К. Білодіда. Кн.3. Синтаксис. – К.: Наукова думка, 1972. – С. 232–262.
6. Загнітко А. Закономірності і напрями внутрішньореченнєвої актуалізації (на матеріалі парцельованих і приєднуваних конструкцій) / А. Загнітко // Семантика і прагматика граматичних структур. Збірник наукових праць. – Донецьк, 1998. – С. 6–14.
7. Загнітко А.П. Основи українського теоретичного синтаксису. Ч.1 / А.П. Загнітко. – Горлівка: ГДПШМ, 2004. – 227 с.
8. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови : [підручн.] / Б.М. Кулик. – К.: Радянська школа, 1965. Ч.ІІ: Синтаксис. – 282 с.
9. Плющ Н.П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису / Н.П. Плющ / Українська мова і література в школі. – К.: «Радянська школа», 1981. – №1 (287). – С. 68–71.
10. Синявський О. Норми української літературної мови / О. Синявський. – Х.: Література і мистецтво, 1931. – 368 с.
11. Слинько І.І. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання : [навч. посібн.] / І.І. Слинько, Н.В. Гуйванюк, М.Ф. Кобилянська. – К.: Вища школа, 1994. – 669 с.
12. Сучасна українська мова : [підручн. / за ред. О.Д. Пономарева]. – К.: Либідь, 2001. – 400 с.
13. Шевельов Ю. До питання про генезу й природу називних речень / Ю. Шевельов : [підгот. до друку К. Каруник за участі С. Вакуленка]. – Х.: Харківське історико-філологічне товариство, 2012. – 135 с.
14. Шерех Ю. Нарис сучасної української літературної мови / Ю. Шерех. – Мюнхен: Молоде життя, 1951. – 402 с.

15. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови : [підручн.] / К.Ф. Шульжук. – К.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 406 с.

ДЖЕРЕЛА

1. Вечірній Київ. Київська муніципальна газета. – 2014. – 13 березня. – 24 с.
2. День. Щоденна всеукраїнська газета. – 2014. – 28 лютого - 1 березня. – 24 с.
3. Культура і життя. Загальнодержавна українська газета. – 2014. – 14 березня. – 16 с.
4. Народна армія. Центральний друкований орган Міністерства оборони України. – 2013. – 16 травня. – 8 с.
5. Сільські новини. Всеукраїнська щотижнева газета. – 2013. – 20 червня. – 12 с.
6. Слово Просвіти. Всеукраїнський культурологічний тижневик. – 2014. – 20-26 березня. – 16 с.
7. Хрещатик. Газета Київської міської ради. – 2013. – 22 травня. – 8 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Шухова – викладач кафедри англійської фонетики і граматики Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Савича Сковороди.

Наукові інтереси: комунікативний синтаксис, стилістичний синтаксис.